

ԿԱՐԾԻՔ

Նաիրա Շահվալադյանի

«Ազնիվ Հրաչյա»

**թեմայով թեկնածուական ատենախոսության վերաբերյալ, ներկայացված
ԺԷ.00.01 – «Թատերական արվեստ, կինոարվեստ, հեռուստատեսություն»**

մասնագիտությամբ

արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի հայցման համար

Ամբողջացնելով Նաիրա Շահվալադյանի «Ազնիվ Հրաչյա» ատենախոսության բովանդակությունը, մենք եկանք այն եզրակացության, որ աշխատության հիմնական նորարարությունն է հայցորդի կիրառած թատերական գործչի (նկատի ունեմ ընդհանրապես որևէ դերասանի, ռեժիսորի) կյանքի և գործունեության հետազոտման պատմա-տեսական մեթոդաբանությունը: Անհրաժեշտ եմ համարում ընդգծել, որ Շահվալադյանն ընտրել է դժվարագույն թեմա՝ բազմակողմանիորեն ներկայացնել այնպիսի դերասանուհու, ռեժիսորի, դերուսույցի կերպարը, որն արդեն մեկ դարից ավել հեռացել է մեզանից, իսկ գործունեությունը ծավալել է մոտ 150-120 տարի առաջ: Բնականաբար, չկա որևէ տեսանյութ, որը դիտարկելիս կարելի է կարծիք կազմել նրա դերասանական և ռեժիսորական ոճի և հմտությունների մասին:

Չնայած Նաիրա Շահվալադյանը միակն ու առաջինը չէ, որը ձեռնամուխ է եղել նման փորձի: Թե՛ համաշխարհային, թե՛ հայ թատերագիտության ոլորտում կան բազում այդպիսի ուսումնասիրություններ: Չեմ կարող ասել, որ դրանք բոլորը հաջողված են, ինչպես նաև չեմ կարող պնդել, որ մեր ժամանակակից դերասաններին և ռեժիսորներին նվիրված մենագրությունները, որոնք հենվում են տեսանյութերի, բեմում նրանց կերտած կերպարների կամ բեմադրությունների անմիջական ընկալման վրա, ուսումնասիրությունների հաջողության գրավականն են հանդիսանում:

Ուստի Նաիրա Շահվալադյանի կիրառած հետազոտության մեթոդաբանությունը, ինչպես նաև մի շարք այլ գիտական ուսումնասիրման

հնարքներ, որոնց ես կանդրադառնամ ստորև, ապահովում են ատենախոսության գիտական արժեքը, արդիականությունը և նորույթը:

Ուսումնասիրողը հենվել է ոչ միայն այն հրատարակված գրականության վրա, որտեղ քիչ թե շատ անդրադարձ կա Ազնիվ Հրաչյայի կենսագրությանը և դերասանուհու արվեստի նկարագրությանը, ընդգրկել է ժամանակի պարբերական մամուլում առկա համապատասխան նյութերը, այլև ի հայտ է բերել տարբեր արխիվներում պահպանվող դերասանուհի-ռեժիսոր-դերուսույցի մասին գրառումները: Որպես արդյունք ատենախոսին հաջողվել է ոչ միայն վերականգնել Ազնիվ Հրաչյայի ճշգրտված կենսագրությունը, դերասանական արվեստի առանձնահատկությունները, այլև լրացնել նրա գործունեության մինչ օրս չլուսաբանված այլ ոլորտները՝ որպես ռեժիսոր, դերուսույց և թատերական կյանքի կազմակերպիչ:

Այսպիսով, Նաիրա Շահվալադյանի հետազոտության մեջ առաջին անգամ գիտականորեն ներկայացված է Ազնիվ Հրաչյայի ամբողջական ստեղծագործական դիմանկարը:

Ատենախոսության բոլոր բաժինները՝ Ներածությունը, երեք գլուխները, եզրակացությունները, բովանդակալից են:

Ընդգծենք Շահվալադյանի գիտականորեն կարևոր մոտեցումը հետազոտվող նյութերին՝ ամեն բերված փաստի, տարեթվերի մանրակրկիտ ստուգումը:

Ազնիվ Հրաչյայի գործունեությունը ներկայացված է արևմտահայ և արևելահայ իր ապրած ժամանակաշրջանի բավականաչափ ամբողջական նկարագրի համատեքստում: Մի հանգամանք, որը նպաստում է նրա նորարարական դերասանական հնարքների ավելի ցայտուն ներկայացմանը:

Կարևոր արժանիքների թվին է պատկանում Ազնիվ Հրաչյայի ստեղծագործական յուրայնության դիտարկումը ժամանակի արևմտաեվրոպական և ռուսական թատերական արվեստի նորարարական միտումների համատեքստում: Սա վերաբերվում է Գլուխ II-ում նրա դերասանական արվեստի, նամանավանդ նրա դերասանական խոսքի առանձնահատկությունների վերլուծմանը, ինչպես նաև Գլուխ III-ում նրա ռեժիսորական ձեռագրի յուրայնության բացահայտմանը, իր դրսևորմանը դերուսույցման ոլորտում, ինչպես նաև ներդրմանը թատերական

կյանքի կազմակերպման ոլորտում: Առանձնապես կցանկանալի ուշադրություն հրավիրել ատենախոսի կիրառած համեմատական վերլուծման հնարքներին, դերասանուհու՝ Մարգարիտ Գոթիեի կերպարի մեկնաբանությանը «Քամելիազարդ տիկինը» դրամայում և այն դիտարկմանը, որ իր նորարարական դերասանական ոճը նա կիրառել է ռոմանտիկական ուղղությանը պատկանող թատերգություններում: Ինչպես նշել է ատենախոսը. «1890-ականներից սկսվել է ռեժիսուրայի ինքնուրույնացումը նաև հայ թատրոնում: Ինքնակենտրոն խաղի փոխարեն ձևավորել է նոր տիպի՝ համախմբային (անսամբլային) արվեստ: Հրաչյան իր ստեղծագործական սկզբունքները զարգացրել է բեմադրական արվեստում: Նոր ձևավորվող հայ ռեժիսուրական արվեստում արտիստուհին իր տեղն ու դերն է ունեցել: Նրա սկզբունքներն ու պահանջները համահունչ են եղել ժամանակի եվրոպական բեմական արվեստում սկզբնավորվող եղանակներին» (էջ 10):

Պետք է նշել, որ ընդհանուր առմամբ մեր արվեստագիտության ոլորտում որևէ երևույթին կամ էլ ստեղծագործող անձին նվիրված հետազոտություններում հաճախ չէ, որ պատահում են այդպիսի անդրադարձներ, համաշխարհային կամ եվրոպական միտումների համատեքստում հետազոտվող առարկայի դիտարկման փորձեր:

Ես ունեմ երկու նկատողություն, որոնց պարզաբանումը կցանկանալի լսել հայցորդից:

1. Ձեր կողմից կատարված փաստերի և տարեթվերի ստուգաբանումը և ճշգրտումը, անշուշտ, միանգամայն խրախուսելի է: Սակայն իմ կարծիքով, Ազնիվ Հրաչյայի ծննդյան և մահվան թվերի բավական ծավալուն ստուգաբանումը Գլուխ I-ի էջ 12-18-ում, այսինքն՝ յոթ էջում, թվում է չափից դուրս ծավալուն: Կարելի էր սահմանափակվել 1-2 էջով:

2. Գլուխ II և Գլուխ III-ում դուք ներկայացնում եք Ազնիվ Հրաչյային որպես 19-րդ դարի վերջին 30 տարիների նոր եվրոպական թատրոնի միտումները հայ բեմ ներբերող դերասանուհի և ռեժիսոր: Սակայն ատենախոսության մեջ ընդգրկված գրականության ցանկում ես կցանկանալի տեսնեմ ավելի հարուստ գրականություն՝ նվիրված այդ միտումների բացահայտմանը, քանի որ այդ կարևորագույն փոփոխություններին նվիրված են բազում ուսումնասիրություններ տարբեր լեզուներով: Սա թույլ կտար ավելի հանգամանորեն ներկայացնել թե՛

ժամանակակաշրջանը և թե՛ Ազնիվ Հրաչյայի ավելի ստույգ ներդրումը հայ թատրոնի պատմության մեջ:

Սակայն այս իմ երկու նկատողությունը չեն կարող ատենախոսության բարձր չգնահատելու պատճառ դառնալ:

Նաիրա Շահվալադյանի ուսումնասիրությունը կարևոր ներդրում է հայ արդի թատերագիտության ասպարեզում՝ հեռանկար ուրվագծելով նաև դերասանական արվեստի և թատրոնի հետագա պատմա-տեսական ուսումնասիրությունների համար:

Սեղմագիրը և հրապարակումները համապատասխանում են ատենախոսության բովանդակությանը:

Նաիրա Շահվալադյանը, անշուշտ, արժանի է իր հայցած արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճանի շնորհմանը, ինչի համար էլ միջնորդում եմ ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի 016 մասնագիտական խորհրդի հարգարժան անդամների առջև:

Պաշտոնական ընդդիմախոս՝

**ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող,
արվեստագիտության դոկտոր՝**



Նազենիկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի առաջատար գիտաշխատող,
արվեստագիտության դոկտոր Նազենիկ Սարգսյանի ստորագրությունը
վավերացնում եմ՝

Արվեստագիտության 016 մասնագիտական խորհրդի գիտքարտուղար՝

**ՀՀ ԳԱԱ Արվեստի ինստիտուտի տնօրենի տեղակալ,
արվեստագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր՝**

14 սեպտեմբերի 2020թ.



Աննա ԱՍԱՏՐՅԱՆ